

UPPSALA
UNIVERSITET

Omvärldsbevakning psykotraumatologi:
18 maj – 17 september 2021

Kunskapscentrum i psykotraumatologi

Sammanställt av Kunskapscentrum i psykotraumatologi vid
institutionen för neurovetenskap, Uppsala universitet,
på uppdrag av Socialstyrelsen.

Författarna svarar för innehåll och slutsatser.

Uppsala, 30 september 2021

Om rapporten

Kunskapscentrum i psykotraumatologi ska regelbundet rapportera till Socialstyrelsen om aktualiteter inom kunskapsområdet. Rapporteringen sker bland annat i form av omvärldsbevakningar tre gånger per år.

Målgruppen för denna omvärldsbevakning är tjänstemän, verksamhetsansvariga, legitimerad vårdpersonal och beslutsfattare som arbetar med krisberedskap eller katastrofmedicinsk beredskap inom till exempel Socialstyrelsen, MSB, Försvarsmakten, regionala och kommunala hälso- och sjukvården samt socialtjänsten.

Syftet med omvärldsbevakningen är att förse målgruppen med regelbunden uppdatering gällande aktualiteter som berör svensk katastrofmedicinsk beredskap inom kunskapsområdet. Baserat på bevakning av och deltagande i aktiviteter och informationskällor inom kunskapsområdet ska kunskapscentrumet i omvärldsbevakningen identifiera och i korthet beskriva aktuella frågeställningar, diskussioner, projektresultat, aktiviteter och liknande som berör den svenska hälso- och sjukvårdens katastrofmedicinska beredskap.

Med samma underlag ska kunskapscentrumet även identifiera och i korthet beskriva inträffade särskilda händelser inom och utanför Sverige, där kunskap om orsak, händelseförlopp, hantering eller erhållna erfarenheter bidrar till att utveckla och stärka den svenska hälso- och sjukvårdens katastrofmedicinska beredskap.

Innehåll

Inledning	5
Särskilda händelser	5
Coronapandemin	5
Klimathändelser	7
Våldsdåd.....	7
Konferenser och möten	8
European Society for Traumatic Stress Studies	8
Svenska föreningen för traumatisk stress.....	9
Publikationer	9
Avhandlingar	9
Rapporter	10
Aktuellt i korthet.....	11

Inledning

Detta är den första omvärldsbevakningen sedan Socialstyrelsen år 2021 upphandlat Kunskapscentrum inom psykotraumatologi. Omvärldsbevakningen omfattar primärt perioden 18 maj till 17 september 2021, men berör även händelser kort före och efter denna period. Inom ramen för bevakningen, har denna rapport en ambition att övergripande sammanfatta relevanta händelser utifrån ett psykotraumatologiskt perspektiv, samt peka på publikationer av relevans för fältet som har publicerats i närtid.

Särskilda händelser

Bevakningsperioden har präglats av coronapandemin, samtidigt som andra händelser som har inträffat i Sverige understryker vikten av att krisberedskapen inte fokuserar på pandemiska åtgärder på bekostnad av planering och kunskapsutveckling om andra hot.

Coronapandemin

Efter ett drygt år efter pandemins utbrott har indikatorer på smittspridning och sjukvårdsbelastning under bevakningsperioden pekat på en avmattning av pandemin. Initialt under pandemin fanns tendenser till en befarad sekundär epidemi av psykisk ohälsa i den svenska befolkningen. Detta delvis på grund av att de åtgärder som sattes in för att minska smittspridningen kunde ha en negativ inverkan på vårt sociala liv, som är en av de grundläggande delarna för psykisk hälsa. Senare undersökningar har emellertid inte visat tydliga effekter vad gäller psykisk ohälsa på befolkningsnivå, men pekar på att vissa grupper inom befolkningen har drabbats svårare. Även vård- och omsorgspersonal, särskilt de som arbetat direkt med Covid-patienter, har varit särskilt utsatta för hög psykisk belastning under lång tid.

Pandemins utveckling liknade den vi sett vid andra katastrofer, med en tydlig inledande mobilisering som senare följdes av utmaningar som pressade människors uthållighet. Det finns pågående forskning som försöker utröna om det finns psykologiska effekter av pandemin uttryckt som en minskad psykologisk motståndskraft. En reducerad motståndskraft skulle kunna innebära att utrymmet för att hantera ytterligare stressorer minskar.

Vidare bedrivs också forskning som jämför utvecklingen av psykisk ohälsa i olika europeiska länder, men det är osäkert om det kommer vara möjligt att säga något om huruvida länders olika strategier i olika grad har påverkat det psykiska hälsoläget hos befolkningen.

En stor andel av den psykotraumatologiska forskning som har publicerats, särskilt under första året av pandemin, delar i vissa delar egenskaper med tidigare katastrofpsykiatrisk forskning: den präglas av fragmenterade forskningsprojekt med snäv inriktning och inte alltid optimal design för att besvara frågeställningen. Den angelägenhet som uppstår vid större kriser leder också inte sällan till att forskare utan en gedigen grund inom psykotraumatologin påbörjar forskningsprojekt inom fältet. Det är därmed utmanande, och krävs kompetens och erfarenhet av fältet, för att tolka den forskning som publiceras inom psykotraumatologi. Samtidigt ser vi en tendens till större internationella samarbeten än tidigare.

I detta skede i pandemin kan det vara klokt att understryka att de psykologiska konsekvenserna av överväldigande stressorer brukar spela ut över en längre tid, och det är i nuläget för tidigt att säga vad pandemin har haft för totala konsekvenser på den psykiska hälsan. Det finns risk att individer eller grupper, som får stöd genom extra resurser som har satts in i samband med en större händelse, inte hanterar återgången till ett liv eller en vardag utan dessa resurser.

Urval av forskningspublikationer från Sverige

- Chen, Y., et al. (2021). "Impact of COVID-19 pandemic on mental health and health behaviors in Swedish adolescents." *Scand J Public Health*.
- Flygare, O., et al. (2021). "Subjective mental health and need for care among psychiatric outpatients during the COVID-19 pandemic: Results from an outreach initiative in Sweden." *Psychiatry Research*.
- Hugelius, K., et al. (2021). "'We Thought We Were Prepared, but We Were Not': Experiences from the Management of the Psychosocial Support Response during the COVID-19 Pandemic in Sweden. A Mixed-Methods Study." *Int J Environ Res Public Health*.
- Kivi, M., et al. (2021). "Up and About: Older Adults' Well-being During the COVID-19 Pandemic in a Swedish Longitudinal Study." *Journals of Gerontology*.
- McCracken, L. M., et al. (2020). "Psychological impact of COVID-19 in the Swedish population: Depression, anxiety, and insomnia and their associations to risk and vulnerability factors." *European Psychiatry*

- Pirkis, J., et al. (2021). "Suicide trends in the early months of the COVID-19 pandemic: an interrupted time-series analysis of preliminary data from 21 countries." *The Lancet Psychiatry*.
- Zetterqvist, M., et al. (2021). "A potential increase in adolescent nonsuicidal self-injury during covid-19: A comparison of data from three different time points during 2011 - 2021." *Psychiatry Research*.

Klimathändelser

Under augusti månad drabbades Gävleborg och Dalarnas län av översvämningar till följd av stora skyfall. Översvämningarna ledde till omfattande störningar och materiella skador, och ett behov av framförallt praktiskt och socialt stöd till de som drabbats hårdast. Ur ett psykotraumatologiskt perspektiv aktualiserar händelsen det faktum att Sverige framöver i högre utsträckning kan drabbas av extremväder, och det är osäkert vilka psykosociala effekter en sådan förändring kan bära med sig. Det finns en omfattande vetenskaplig dokumentation om de psykosociala följderna av akuta händelser, men det finns oklarheter om hur tidigare insamlad kunskap kan generaliseras till dagens situation och svenska förhållanden. Samtidigt har de övergripande klimatförändringarna, eventuellt också andra psykologiska och sociala effekter, men vi vet mycket lite om dessa. International Society for Traumatic Stress Studies, ISTSS, har under sommaren 2021 publicerat ett kortare *briefing paper* om klimatförändringar inom ramen för psykotraumatologi.

Länk: [ISTSS Briefing Paper: Global Climate Change and Trauma](#)

Våldsdåd

Under rubriken våldsdåd sammanfattas skottlossning, spränggattentat, knivattacker och andra liknande händelser. Händelserna har, som vid knivattacken i Vetlanda i mars 2021 och spränggattentatet 28 september i Göteborg, aktiverat kommunala krisstödsgrupper.

Det är inte helt klarlagt vilka psykosociala effekter större våldsdåd kan leda till på sikt utöver de psykologiska konsekvenser som drabbar de som blivit direkt exponerade och deras anhöriga. Dock är oron över ökade tendenser till våldsdåd inte ny, vilket exempelvis kan noteras i en rapport som Myndigheten för samhällsskydd och beredskap publicerade 2005 efter en rad uppmärksammade våldsdåd under 2003, [Medborgare om våldsdåd: reaktioner efter mordet på Anna Lindh och andra dåd](#).

Dessa händelser är oftast förekommande i storstadsområden, men aktualiserar behovet av att lokala krisstödsgrupper upprätthåller en god förmåga. De kan också sätta särskild press på sjukvårdspersonal, vilket under en ansträngd situation som pandemin medfört kan innebära ytterligare risk för negativa följdverkningar för personalen.

Konferenser och möten

European Society for Traumatic Stress Studies

European Society for Traumatic Stress Studies, ESTSS, är en av världens största föreningar för forskare och kliniker verksamma inom psykotraumatologi. ESTSS genomförde en virtuell konferens 16-18 juni 2021 på temat "Trauma and Mental Health during the Global Pandemic." Kunskapscentrets personal medverkade med flera presentationer och panelsamtal. Den forskning som presenterades berörde såväl negativa som positiva konsekvenser av pandemin, liksom avsaknaden av psykologiska konsekvenser av densamma. Sammantaget gav forskningen som presenterades en tydlig bild av att de psykosociala effekterna av pandemin, liksom vid andra kriser och katastrofer, är varierar stort beroende på såväl prepandemiska som peripandemiska faktorer. Grupper som innan pandemin hade svagare socioekonomiska resurser har under pandemin haft en högre risk för negativa psykosociala konsekvenser, troligtvis delvis på grund av en ökad risk för exponering för potentiellt traumatiska händelser. Konferensen hade särskilda spår om förlustdrabbade under pandemin och om den psykiska hälsan hos vård- och omsorgspersonal, två grupper som exponerats särskilt för olika former av svår belastning på den psykiska hälsan. Konferensen gav också intrycket att intresset har accelererat för psykologiska insatser på distans till personer med trauma- och stressrelaterade psykiska störningar.

Den virtuella lösningen innebar att alla bidrag spelades in och under sex månader efter konferensen kan konferensdeltagare som inte hade möjlighet att följa intressanta bidrag kan se dessa i efterhand.

Länk till ESTSS: www.estss.org

Svenska föreningen för traumatisk stress

Den svenska föreningen för traumatisk stress, SSTSS (tidigare Svenska psykotraumaföreningen), är ett nätverk för forskare, kliniker och andra intresserade av fältet psykotraumatologi. SSTSS är en del av nämnda ESTSS och anordnade 7 maj en konferens om psykosociala aspekter av pandemin. Forskare från Sverige och andra europeiska länder presenterade och diskuterade pågående forskning om psykosociala aspekter av pandemin. I sammandrag noterades svaga eller inga effekter på psykisk ohälsa eller tillit till myndigheter på populationsnivå, men negativa effekter kunde detekteras inom särskilda grupper.

Länk till SSTSS: www.psykotrauma.org

Publikationer

Avhandlingar

Maj 2021 försvarade fil. dr Anna Leiler sin sammanläggningsavhandling [Mental Health and Quality of Life Among Individuals in Asylum Accommodations: Screening and Intervention](#) vid Institutionen för psykologi och socialt arbete, fakulteten för humanvetenskap, Mittuniversitetet. Avhandlingen kan vara av särskilt intresse för de som arbetar med psykisk ohälsa bland vuxna flyktingar och asylsökande.

- Opponent: docent Sofe Bäärnhjelm, Karolinska institutet.
- Handledare: professor Ingrid Zakrisson
- Bihandledare: Anna Bjärtå och Elisabet Wasteson
Samtliga handledare från Institutionen för psykologi och socialt arbete, fakulteten för humanvetenskap, Mittuniversitetet.

Med. dr Maria Bragesjö försvarade i juni 2021 sin sammanläggningsavhandling [Novel intervention approaches after recent exposure to trauma](#) vid Institutionen för klinisk neurovetenskap, Karolinska institutet. Avhandlingen visar att en nyutvecklad internet-förmedlad form av beteendeterapi som genomförs huvudsakligen självständigt, med stöd av en behandlare på distans, kan vara hjälpsam för att lindra starka posttraumatiska stressreaktioner i ett tidigt skede efter en traumatisk händelse.

- Opponent: professor Richard Bryant, University of New South Wales.

- Handledare: docent Erik Andersson, institutionen för klinisk neurovetenskap, Karolinska institutet.
- Bihandledare: docent Filip Arnberg, institutionen för neurovetenskap, Uppsala universitet.

Rapporter

Beteende och psykisk hälsa ett år in i Covid-19-pandemin

Kungliga vetenskapsakademiens expertgrupp om Covid-19 publicerade i juni 2021 en rapport om hur forskning om människans beteende är relevant för skyddande åtgärder under pandemin.

”den pågående pandemin är en beteendepandemi i dubbel bemärkelse – såväl smittspridningen som åtgärderna för att hejda den handlar i högsta grad om mänskligt beteende. Lösningen är samtidigt enkel och svår: enkel, därför att det handlar om att förändra ett fåtal beteenden. Svår, därför att även till synes enkla beteendeförändringar skär revor genom livet och samhället såsom det var innan pandemin.” KvA

Rapporten har ett särskilt fokus på beteendeförändringar för att minska fortsatt smittspridning; vaccinationsacceptans och smittsäkra beteenden; risk för psykisk ohälsa hos vårdpersonal och dess effekter på vårdssystemet.

Länk: [Till rapporten](#)

Tillgång till traumarelaterad behandling i Sverige

En kartläggning av de svenska regionernas utbud av specialiserade team, enheter eller mottagningar för psykiskt trauma har sammanställts i en rapport. Rapporten är en uppdatering av en tidigare undersökning om tillgängligheten till specialiserad vård i Sverige som gjordes av personal vid kunskapscentrumet 2005. Det aktuella arbetet påbörjades hösten 2018, men information inhämtades även under 2019 och till viss del under 2020. Rapporten riktar sig till den som vill få en överblick över de mera specialiserade resurser som landets regioner har för vård av traumatiserade barn och vuxna. Kartläggningen fann att tillgången till drygt hälften av landets regioner kan erbjuda behandling vid någon form av specialistteam, men underlaget var osäkert och en stor oklarhet gäller tillgången till traumabehandlingskompetens inom

primärvården. Sammanfattningsvis bedöms tillgången till utbildade traumabehandlare inom hälso- och sjukvården fortfarande som otillräcklig. Information över enheter finns också på kunskapscentrets webbsida, där det också finns kontaktuppgifter för den som vill bidra till att hålla listan uppdaterad.

Länk: [Till rapporten](#)

Aktuellt i korthet

Virtuell konferens

Trauma in Context: Moving Beyond the Individual

International Society for Traumatic Stress Studies 37th Annual Meeting

2-5 november 2021. <https://istss.org/am21/home>

Nya verk

Prolonged exposure terapeutmanual, Emotionell bearbetning vid ptsd samt tillhörande patientarbetsbok har utkommit i en andra, uppdaterad version på svenska. Natur & Kultur, 2021. [Länk](#)

Handbook of PTSD: Science and Practice, en omfattande grundbok, har utkommit i en tredje utgåva. Guilford Press, 2021.

Bessel van der Kolks bok *The Body Keeps the Score* som utkom 2014 har utkommit i svensk översättning: *Kroppen håller räkningen: Hjärna sinne och kropp vid läkning efter psykiskt trauma*. Akademius förlag, 2021. [Länk](#)

Webbutbildning i PTSD-diagnostik

För klinisk personal som vill lära sig Clinician Administered PTSD Scale, en strukturerad diagnostisk intervju för posttraumatiskt stressyndrom, finns en online-kurs via kunskapscentrum i psykotraumatologi. [Länk](#)

